

УДК 02(091)(477)«19»

DOI <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2022.80.278235>

ЛЕСЯ ПЕТРЕНКО

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7602-8005>

(Полтава)

Work place: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

E-mail: petrenko13333@gmail.com

ВОЛОДИМИР МОКЛЯК

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9922-7667>

(Полтава)

Work place: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

E-mail: vovchik01071981@gmail.com

ГЕНЕЗИС РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕК В УКРАЇНІ В XX СТ.: ІСТОРИЧНІ ТА СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ЧИННИКИ ЇХ ДІЯЛЬНОСТІ

Досліджено історичні чинники розвитку бібліотек у XX столітті. Проаналізовано політичний вплив на організацію роботи бібліотек в існуючих соціально-політичних умовах. Висвітлено суспільне значення впливу роботи бібліотек на виховання молоді. Схарактеризовано роль бібліотек у поширенні грамотності населення, виробленні навиків читання, підвищенні рівня свідомості та політичної культури активних громадян, особливо нижчих прошарків населення. Представлено роль бібліотек у культурно-освітній роботі в Україні в XX столітті. Проаналізовано зміну форм і методів роботи бібліотек у роки незалежності України.

Ключові слова: бібліотека, генезис, виховання молоді, форми, методи роботи.

Постановка проблеми. Бібліотеки України в XX столітті були важливою ланкою в ланцюгу розвитку української держави. Короткий період існування Української Народної Республіки (1917–1921 рр.) засвідчив, що бібліотеки були націлені на вирішення надзвичайно важливих і невідкладних завдань національного виховання молоді. В українських бібліотеках поширювались ідеї національного виховання, розроблені відомими педагогами Г. Ващенком, Б. Грінченком, В. Дурдуківським, І. Огієнком, С. Русовою, І. Франком. Проте, в 20-х роках XX століття відбуваються докорінні зміни в усіх сферах економічного, політичного і культурного життя суспільства, спрямованого на побудову соціалістичного ладу.

Ідеологічні зміни відбулися в характері, меті, змісті, організації роботи бібліотек у проведенні ними культурно-освітньої роботи. Бібліотеки були осередком виховання і формування у населення комуністичних ідей та світоглядних поглядів як важливого інструменту для досягнення поставлених комуністичною партією перед державними і громадськими організаціями завдань щодо підвищення рівня освіченості, обізнаності, спрямованості населення на активну діяльність по перетворенню суспільства, їх мобілізацію на побудову соціалізму і комунізму. Вони відігравали важливу роль в культурно-освітній роботі на різних етапах розвитку радянського суспільства, змінюючи засоби, форми, методи роботи з метою посилення ідейно-виховного впливу на населення країни.

Початок XX століття ознаменувався бурхливими політичними подіями: падінням самодержавства в Російській імперії, утворенням Української Народної Республіки, приходом до влади більшовиків. Тому важливо простежити генезис розвитку бібліотек в Україні в XX столітті, вплив історичних та соціально-політичних чинників на їх діяльність. На сучасному етапі розвитку української держави ретроспективний аналіз генезис бібліотек обумовлений

необхідністю аналізу досвіду їх створення, впливу соціально-політичних чинників на їх функціонування, осмислення й розкриття особливостей їх еволюції в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових публікацій засвідчив, що питанню становлення та розвитку бібліотечної справи присвячені праці К. Абрамова, С. Бондаренка, Г. Бородіної, Б. Володіна, О. Григоренка, О. Завальнюка.

Підходи щодо культурно-просвітницької діяльності бібліотек знайшли своє відображення у публікаціях Л. Белякової, А. Жаркова, Т. Кім, С. Кирій, В. Малиновської. Проблематика культурно-масової роботи бібліотек вивчалася такими науковцями, як О. Авраменко, О. Безручко, О. Кулаковською, О. Ліней, Т. Манжула, О. Сірою, В. Соколовим.

Метою статті є дослідження генезису розвитку бібліотек в Україні в ХХ столітті, визначення впливу історичних та соціально-політичних чинників на їх діяльність. Наукова новизна запропонованої роботи полягає у зміні підходів щодо оцінки діяльності бібліотек як інструменту ідеологічного впливу на виховання молоді та населення України в ХХ столітті в цілому.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ретроспективний аналіз історії розвитку бібліотек в Україні в ХХ столітті зумовлений необхідністю проведення аналізу досвіду їх створення, впливу соціально-політичних чинників на їх розвиток у контексті історичних подій та особливостей політичного та культурно-освітнього життя суспільства, з метою осмислення їх діяльності як інструменту засобу ідейно-виховного впливу на маси.

Бібліотека, як заклад культури, пройшла складний шлях, в якому змінювались форми, методи, напрями, функції її діяльності, обумовлені відповідною суспільною потребою. Як важлива складова соціальної системи, бібліотека відображала прагнення суспільства до реалізації його запитів, ціннісних орієнтирів. На історію розвитку бібліотеки як закладу виховання широких народних мас, великий вплив мають суспільно-політичні події, які відбулися в Україні на початку ХХ століття. Зокрема, утворення Центральної Ради та проголошення самостійності України у 1917 році, корінним чином змінили суспільно-політичну та соціально-економічну ситуацію в державі. Бібліотеки розглядалися новим урядом як важливий чинник впливу на суспільну свідомість, діючі бібліотечні заклади реорганізовувались, запроваджувалась нова система їхньої організації, яка базувалася на новому баченні суспільної ролі бібліотеки, її соціальних функцій, що формувало базову концепцію бібліотеки як інструменту для забезпечення розвитку нового соціального устрою (Сіра, 2012).

Як зазначає науковець Л. Дубровіна, у 1920-х роках бібліотеки поділялися на масові та спеціальні і вважалися державними культурно-освітніми закладами (Дубровіна, Онищенко, 2009, с. 116).

Результати проведеного дослідження свідчать, що діяльність бібліотек спрямовувалась: по-перше, на ознайомлення з працями українських письменників, вчених; по-друге, на вивчення історії рідного краю, села, міста; по-третє, на розвиток творчих здібностей молоді.

Однак, після встановлення радянської влади в Україні (1920–1991 рр.) бібліотечна справа зазнала реорганізації на нових соціалістичних основах. До кінця 1920 року радянська держава завершила громадянську війну і визначила історичні завдання по відбудові народного господарства, закріплені в матеріалах Х з'їзду РКП(б) (березень 1921 року).

Нова економічна політика комуністичної партії розраховувала на повну перемогу соціалізму, вимагала поглиблення просвітницько-агітаційної роботи серед народних мас. Особливе місце в цьому завданні відводилося бібліотекам. В листопаді 1922 року відбувся I Всеросійський з'їзд по ліквідації неписьменності, 14 серпня 1923 року був прийнятий декрет «Про ліквідацію неграмотності», прийняті рішення XII – XV з'їздів комуністичної партії були визначальними в роботі бібліотек різних рівнів і типів. Їх діяльність була спрямована на надання допомоги у подоланні неписьменності населення. Для цього при бібліотеках працювали школи грамоти як для дорослих, так і для підлітків, організовувались консультаційні пункти, політичні гуртки.

В кожній волості передбачалась посада волосного бібліотекаря. Особливий вплив на розвиток бібліотечної справи та розширення мережі бібліотек мала постанова ЦК ВКП(б) від 30 жовтня 1929 року «Про покращення бібліотечної роботи», яка пропонувала рішення перебудувати роботу бібліотек, перетворивши їх в культурні центри та розширити їх мережу.

Аналізуючи гасла, під якими працювали бібліотеки, як «Бібліотека на допомогу виконання п'ятирічного плану», «Бібліотека на допомогу соціалістичному змагання» приходимо до висновку, що вони відігравали важливу роль в політичному вихованні людей, пропаганді соціалістичних методів ведення господарства, мобілізації селян на проведення колективізації та інше. Для розширення охоплення населення культурно-масовою роботою створювались відповідні умови: до 1937 року кількість масових бібліотек в СРСР зростає з 32,9 тисяч до 69,9 тисяч, а книжковий фонд, відповідно, з 91,3 млн. до 126,6 млн. екземплярів. На VIII надзвичайному з'їзді рад СРСР 5 грудня 1936 року юридично була закріплена теза про побудову соціалістичного суспільства, що знайшло своє відображення в роботі бібліотек. Вони все більше уваги приділяли піднесенню культурного рівня і професійної кваліфікації громадян. Організовувались гуртки технічної освіти, проводились технічні виставки літератури, технічні конференції, семінари, вікторини.

Особливо велику роботу проводили бібліотеки в організації самоосвіти населення, шляхом проведення консультацій, облаштування книжкових виставок, забезпечення підручниками і посібниками. Отже, в центрі уваги бібліотек, знаходилося питання політичної освіти, політичної спрямованості думки населення та пошуку нових форм, методів, видів роботи з населенням у цьому напрямі.

Оскільки комуністична партія приділяла велику увагу антирелігійній пропаганді як складової частини комуністичного виховання населення, то бібліотеки проводили поглиблену, систематичну роботу по антирелігійній агітації і пропаганді шкідливості церкви та релігії. З цією метою організовувались гуртки безбожників, антирелігійні книжкові виставки, читалися лекції, проводилися бесіди.

Як відомо, робота бібліотек, була суворо регламентована, координувана партійними організаціями, підпорядкована загальнодержавним інтересам тогочасного суспільства, спрямована на вирішення завдань побудови соціалізму, комунізму згідно з пануючою ідеологією марксизму-ленінізму.

Важливим показником великої уваги партії та уряду СРСР до питань культурно-освітньої роботи в країні під час Другої світової війни було виділення державних коштів. В 1942 році ці витрати становили 30 млрд. рублів, в 1945 році 66,1 млрд. Другим показником цієї уваги в роки війни було продовження підготовки спеціалістів бібліотечної справи. Так, після звільнення Харкова від німецької окупації в 1943 році в педагогічному інституті імені Г.С. Сковороди, був також відкритий бібліотечний факультет, який у 1947 році став діяти як самостійний заклад вищої освіти (Піналов, Чернявський, Виноградов, 1983, с. 175).

Вважаємо за доцільне зазначити, що після закінчення Другої світової війни одним із головних завдань стало: по-перше, аналіз стану наявних фондів, по-друге, визначення власницької приналежності бібліотек, по-третє, організація надання оцінки втрат, по-четверте, облік зруйнованих, пошкоджених приміщень бібліотек.

Проведена велика робота по опису, в першу чергу, будівель, стану їх пошкоджень у наслідок бомбардувань, пожеж; потреби в ремонті; по обліку бібліотечних фондів, відновленню та розстановці наявних фондів; реконструкції бібліотечної мережі. Вживалися заходи на державному рівні. Зокрема, 16 травня 1965 року виданий наказ Комітету у справах культурно-просвітницьких установ при Раднаркомі УРСР, який торкався питань упорядкування та зберігання фондів масових бібліотек шляхом проведення інвентаризації бібліотечних фондів з відповідним оформленням інвентарних книг.

Важливим кроком у 1946 році було завдання проведення обов'язкової реєстрації бібліотек УРСР з обліковуванням загальних витрат бібліотечного фонду та оцінок матеріального і кадрового забезпечення. У наслідок проведеної роботи, виявилось, що у 1943 році в Україні діяло 2539 масових бібліотек з фондом 7,61 млн. одиниць замість 31,324 млн. книг до початку війни, тобто обсяг книжкового фонду зменшився в чотири рази (Дубровіна, Онищенко, 2009, с. 325-327).

Постановою Ради Міністрів УРСР від 3 березня 1947 року засвідчено наміри держави щодо зміцнення матеріальної бази районної та сільських бібліотек. Перш за все, ставилося завдання забезпечення бібліотек приміщенням, необхідним обладнанням, виокремлення відділів дитячої літератури та наголошувалося на необхідності активізації культурно-масової та політико-виховної роботи серед молоді та населення.

Зміцнення матеріальної бази бібліотек, реконструкція бібліотечної мережі масових бібліотек відбувалася послідовно протягом 10 років. І, як результат, в кінці 50-х рр. ХХ століття було зареєстровано 9921 бібліотеку з фондом у 34757756 книг, з них 17 млн. книг зберігалось у 275 наукових бібліотеках (Дубровіна, Онищенко, 2009, с. 327).

Аналіз діяльності бібліотек у 50–60-ті роки ХХ століття показує, що особлива увага приділялась масово-політичній роботі бібліотек. Надмірна увага, на нашу думку, приділялась створенню тематичного бібліографічного апарату, який сприяв широкому охопленню читачів по ознайомленню з марксистсько-ленінською літературою. Так, читачеві пропонувалися як систематичні каталоги, так і спеціальні картотеки на допомогу вивченню марксизму-ленізму. Бібліотекарі проводили лекції, організовували книжкові виставки, куточки пропагандиста з означеної тематики. Робота бібліотек підпорядковувалась основному завданню культурно-масової роботи, формуванню марксистсько-ленінського розуміння дійсності, діалектико-матеріалістичного світогляду, які не відповідали життєвим проблемам, інтересам українського народу. Була ще одна важлива ділянка роботи бібліотек як складової культурно-освітньої роботи – естетичне виховання трудящих, яке регламентувалося постановами ЦК ВКП(б) по ідеологічних питаннях 1946–1948 рр. Зокрема, бібліотеки проводили бесіди і лекції про видатних письменників, композиторів, художників, читацькі конференції, літературні диспути і читання. Здебільшого на першому місці це були пушкінські, горьківські, некрасівські читання, значно менше уваги приділялось ознайомленню молоді з представниками української чи іноземної культури.

У роботі бібліотек 70–80-х років ХХ століття відбуваються кардинальні зміни, пов'язані з проведенням централізації бібліотечної справи Постановою ЦК КПРС «Про підвищення ролі бібліотек в комуністичному вихованні трудящих і науково-технічному прогресі» (1974 р.) поклала початок процесу об'єднання всіх державних бібліотек району (міста) в єдиний комплекс з підпорядкування філіалів центральній бібліотеці, передбачала практику єдиного комплектування, обробки і обліку книг, більш ефективного використання книжкових фондів.

На початку 1979 року більше 70% державних масових бібліотек було охоплено централізованими системами. У 1980 році в країні 90% державних і 70% профспілкових бібліотек працювали на принципах централізації (Піналов, Чернявський, Виноградов, 1983, с. 225).

Бібліотеки зосередили свої зусилля на формування у народу комуністичного світогляду, виховання їх на ідеях марксизму-ленізму, закріпленні почуття радянського патріотизму і соціалістичного інтернаціоналізму, відданості справі партії.

Бібліотеки брали активну участь у святкуванні ювілейних дат, таких як 50-ти річчя утворення СРСР (1972 рік), Перемоги радянського народу у Великій Вітчизняній війні (1975, 1985 рр.), що з одного боку, сприяло посиленню ідейно-політичної і культурно-освітньої роботи по військово-патріотичному вихованню населення, особливо молоді, з іншого – демонстрували домінуючу роль російського народу і замовчувались, применшувались досягнення українського народу. Успіхи у післявоєнній відбудові народного господарства, розвитку науки, техніки свідчили про невідповідність роботи бібліотек запиту суспільства, що й обумовило кардинальні зміни в їх діяльності. Трансформація в роботі бібліотек пов'язана із зміною функції діяльності традиційної бібліотеки на інноваційний багатоплановий заклад. Змінюються засадничі основи діяльності бібліотек, з'являються нові напрями, форми та методи роботи. Більше уваги приділяється організації бібліотечного обслуговування, зокрема інформування читачів про наповненість фондів, їх зміст, складанню картотек найновіших надходжень, проведенню виставок цікавих книжкових пам'яток.

Аналіз наукових публікацій засвідчує, що в цей період у розвитку бібліотек відбуваються важливі зміни – з'являються нові моделі бібліотечної справи: бібліотека-музей, бібліотека-клуб, будинки народної творчості, українські світлиці, українські вітальні. Характерною відмінністю таких моделей бібліотек була поява нових напрямків, форм роботи, яка включала окрім бібліотечних видів діяльності організацію концертів, проведення шоу, фестивалів, творчих майстерень, літературних кафе та ін.

Кінець ХХ століття – 1990-ті роки – виступають як реформаторський період у розвитку бібліотек, який супроводжується появою нових моделей бібліотеки. Після проголошення незалежності Української держави у 1991 році, перебудови соціально-економічних відносин в країні, демократизації суспільного життя, відмови від радянських методологічних основ

виховання молоді, ідеологічних догм, політичного впливу змінюються культурні пріоритети, які відповідають запиту суспільства.

Як зазначає О. Сіра, «вдосконалюється структура бібліотек, створюються нові умови для розвитку їх соціальних функцій з метою популяризації книжкових фондів та активної участі у суспільно-політичній, економічній, культурній сфері незалежної суверенної держави» (Сіра, 2012).

Особлива увага була приділена формуванню нового законодавчого поля для роботи бібліотек. У 1992 році зібрався I Всеукраїнський конгрес бібліотекарів, який визначив завдання бібліотек з урахуванням вимог нового суспільства, потреб розвитку української державності, національної освіти, науки, культури. Невдовзі ухвалюється Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» (1995 рік), який розкриває глибокі можливості для творчої роботи бібліотек, розвитку їх стратегічних напрямів (Дубровіна, Онищенко, 2009, с. 7).

У роки розбудови Української держави працівники бібліотек зробили вагомий внесок у відродження української культури, історії, традицій, урізноманітнилися форми роботи з відвідувачами по популяризації культурних цінностей.

Удосконалилися форми надання інформаційних послуг бібліотеками: від зручної в самостійному користуванні веб-сторінками, надання індивідуальної інформації щодо наявної літератури до проведення більш кваліфікованої інформаційно-консультаційної роботи з питань міжнародного та національного права, діяльності міжнародних організацій, молодіжних установ і т.д.

Зупинимось окремо на реорганізації дитячих та юнацьких бібліотек України в роки проголошення незалежності України. Важливо наголосити, що духовна криза суспільства потребує невідкладних заходів у справі виховання та формування у підростаючого покоління високої духовної культури і моральних якостей. Вважаємо за доцільне зазначити, що науково-організаційним, методологічним центром для різних видів дитячих бібліотек виступає Національна бібліотека для дітей у Києві. Вона діє як найбільше національне книгосховище дитячої книги та науковий довідково-бібліографічний, інформаційний і консультаційний центр для спеціалізованих дитячих, шкільних і сільських бібліотек, які обслуговують дітей. Такий статус нею отримано згідно постанови Ради міністрів УРСР «Про створення Державної республіканської бібліотеки для дітей» (1967 рік), яка зобов'язує її виконувати функцію єдиного методично-організаційного центру по керівництву бібліотеками, що обслуговують дітей. З 1993 року вона називається Державна Бібліотека для дітей (ДБУ), а у 2003 році – присвоєно статус Національної. Її сукупний фонд налічує більше 500 тис. екземплярів книг, журналів, дитячих газет, грамзаписів, компакт-дисків, діафільмів та кінофільмів. Примітно, що їй надано право фонду обов'язкового примірника, що дає можливість зібрати і закласти у фонд, зберегти для наступних поколінь весь спектр книг для дітей виданих в Україні, а також за межами України. Тут зберігається унікальна колекція, більше 15 тисяч примірників рідкісних видань для дітей XIX – першої половини XX століття. Послугами бібліотеки щорічно користується більше 20 тисяч дітей.

Бібліотека виступає ініціатором проведення всеукраїнських заходів, зокрема таких як Всеукраїнський тиждень дитячого читання «Найкращий читач України», «Ми з України» та інші. На базі бібліотеки проводяться зустрічі із письменниками, художниками та іншими діячами культури, на яких проходять презентації їхньої творчості, організовуються театралізовані вистави, літературні ранки, вечори, читацькі тематичні диспути, книжкові виставки.

Бібліотека не тільки залучає дітей до читання книг, ознайомлення з книжковим фондом, а й видозмінює форми своєї роботи, зокрема організовує дозвілля дітей міста Київ шляхом залучення їх до читацьких об'єднань за інтересами та клубів різного спрямування: музично-драматичний театр-студія, драматична студія, майстерня цікавих знайомств, майстер-класи по виготовленню різноманітних виробів власними руками, гурток з програмування, залучення дітей до екскурсійної та виставкової роботи. НБУ для дітей у м. Києві є зразком і методичним центром який надає допомогу обласним бібліотекам для дітей.

Бібліотеки для дітей обласного підпорядкування перетворилися в центри інформаційної освіти, організованого дозвілля та розвитку творчих здібностей дітей. Значно зросли фонди бібліотек, започатковано введення електронних каталогів та власних електронних баз, веб-сайтів, створення віртуальних виставок, буктрейлерів, які поширюються в сервісі YouTube,

блогам на соціальних сторінках та сайтах обласних бібліотек. Використання нових інформаційних технологій дозволяє проводити Всеукраїнський конкурс обласних бібліотек в номінації «Електронні ресурси», модернізувати форми проведення різних заходів бібліотекам, використовуючи Zoom-конференції, скайп-конференції, мультимедійні презентації, відеоподорожі, віртуальні екскурсії тощо.

Для популяризації дитячого читання важливими є проекти, програми з проведення творчих акцій та конкурсів для читачів. Зокрема, проведення обласних конкурсів «Найкращий читач Київщини», «Найкращий читач Полтавщини» і т. д. Бібліотека сприяє підвищенню інтелектуального, культурно-виховного, наукового рівня компетентності дітей шляхом залучення їх до читання, заохочення до навичок самостійної аналітичної роботи з книгою, популяризації відомих українських і світових видань.

Проведення обласних літературних акцій «Прочитай книгу про війну» сприяє залученню дітей до ознайомлення з героїчними сторінками історичних подій в Україні, популяризації книг про героїв рідного краю, художньої, історичної літератури.

Популярними серед працівників та читачів обласних дитячих бібліотек є відеопроєкти «Пізнай свій край з бібліотекою», метою якого є сприяння національно-патріотичному вихованню дітей і підлітків, спонукання до вивчення історії рідного краю, популяризації читання краєзнавчої літератури, поширенню інформації про природу рідного краю, архітектурні, культурні, літературні пам'ятки.

Заходи, які організовуються на базі обласних бібліотек для дітей та юнацтва розраховані на різні групи користувачів – це і дошкільні і молодші школярі, підлітки та їх батьки, що свідчить про всебічне охоплення культурно-просвітницькою роботою цими установами.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, проведене дослідження генезису розвитку бібліотек в Україні в ХХ столітті на різних етапах культурно-історичного розвитку суспільства доводить, що на їх діяльність великий вплив мали історичні та соціально-політичні чинники, під впливом яких змінювалася їх соціальна роль та суспільне призначення. Аналіз історичних процесів, що відбувалися в Україні показує, що вони мали безпосередній вплив на характер, напрями, форми і методи роботи бібліотек. Проголошення незалежності України в 1991 році, демократизація суспільного життя кардинально змінили соціальну роль бібліотек як закладів культури, сприяли перебудові форм і методів їх діяльності, переходу на нові умови надання послуг населенню.

На всіх етапах своєї діяльності бібліотека є важливим органом, який акумулює різні види та форми поширення знань, забезпечує об'єднану функцію інформації про освіту, культуру, виховання, мистецтво, забезпечуючи взаємодію педагогічної, освітньої, культурної та самоосвітньої діяльності кожної особистості.

Отже, феномен бібліотеки як інституції полягає в тому, що впродовж ХХ століття в залежності від історичних та соціально-політичних чинників вона пройшла декілька періодів свого розвитку, видозмінюючи свій статус, напрями, форми, методи роботи, зміст та принципи діяльності, соціальну роль і виконує важливу місію у відродженні української культури, розвитку освіти і науки.

Здійснене дослідження не вичерпує усіх аспектів визначеної проблеми і потребує подальшого дослідження генезису розвитку бібліотек та їх просвітницько-виховної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. Бібліотечна справа в Україні в ХХ столітті. Київ : Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, 2009. 530 с.
- Піналов С., Чернявський Г., Виноградов О. Історія культурно-просвітницької роботи в СРСР. Київ : Вища школа, 1983. 263 с.
- Сіра О. А. Історична ретроспекція бібліотеки як закладу культури в Україні. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2012. Вип. 18 (2). С. 258–263.

REFERENCES

- Dubrovina, L. A., & Onyshchenko, O. S. (2009). *Bibliotekna sprava v Ukraini v XX stolitti [Library business in Ukraine in the twentieth century]*. Kyiv: Natsionalna biblioteka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho [in Ukrainian].
- Pinalov, S., Cherniavskiy, H., & Vynogradov, O. (1983). *Istoriia kulturno-prosvitnytskoi roboty v SRSR [History of cultural and educational work in the USSR]*. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].

Sira, O. A. (2012). Istorychna retrospektsiia biblioteky yak zakladu kultury v Ukraini [Historical retrospection of the library as a cultural institution in Ukraine]. *Ukrainska kultura: mynule, suchasne, shliakhy rozvytku [Ukrainian culture: past, present, ways of development]*, 18 (2), 258-263 [in Ukrainian].

LESYA PETRENKO

VOLODYMYR MOKLIAK

GENESIS OF THE DEVELOPMENT OF LIBRARIES IN UKRAINE IN THE TWENTIETH CENTURY: HISTORICAL AND SOCIO-POLITICAL FACTORS OF THEIR ACTIVITY

In the twentieth century Ukrainian libraries were an important link in the chain of development of the Ukrainian state. The short period of the Ukrainian National Republic's existence (1917–1921) showed that libraries were aimed at solving extremely important and urgent tasks of national youth education.

Ideological changes took place in the nature, purpose, content, and organization of libraries' cultural and educational work.

The purpose of the article is to study the genesis of the development of libraries in Ukraine in the 20th century, to determine the influence of historical and socio-political factors on their activities. The scientific novelty of the proposed work is changing of approaches to the assessment of library activity as a tool of ideological influence on the education of youth and the population of Ukraine in the 20th century as a whole.

The library, as a cultural institution, has gone through a difficult path, in which the forms, methods, directions, and functions of its activity have changed due to the relevant social need. As an important component of the social system, the library reflected society's desire to realize its requests and value orientations.

The activities of the libraries were aimed at: first, to get acquainted with Ukrainian writers and scientists; secondly, to study the history of the native region, village, city; thirdly, on the development of creative abilities of young people.

As you know, the work of libraries was strictly regulated, coordinated by party organizations, subordinated to the national interests of the contemporary society, aimed at solving the tasks of building socialism, communism according to the prevailing ideology of Marxism-Leninism.

After the end of the Second World War, one of the main tasks was: first, to analyze the condition of existing collections; second, to determine the ownership of libraries; third, to organize the assessment of losses; and fourth, to record destroyed or damaged library premises.

An analysis of the activities of libraries in the 50s and 60s of the twentieth century shows that special attention was paid to the mass-political work of libraries. Excessive attention, in our opinion, was paid to the creation of the thematic bibliographic apparatus, which contributed to the wide coverage of readers in getting acquainted with Marxist-Leninist literature.

During the years of development of the Ukrainian state, library workers made a significant contribution to the revival of Ukrainian culture, history, and traditions, the forms of work with visitors to popularize cultural values diversified.

Therefore, the study of the genesis of the development of libraries in Ukraine in the 20th century at various stages of the cultural and historical development of society proves that their activity was greatly influenced by historical and socio-political factors, under the influence of which their social role and social purpose changed. The analysis of historical processes taking place in Ukraine shows that they had a direct impact on the nature, directions, forms and methods of library work. The declaration of Ukraine's independence in 1991, the democratization of public life dramatically changed the social role of libraries as cultural institutions, contributed to the restructuring of the forms and methods of their activity, the transition to new conditions for providing services to the population.

At all stages of its activity, the library is an important body that accumulates various types and forms of knowledge dissemination, provides a unifying function of information about education, culture, upbringing, art, ensuring the interaction of pedagogical, educational, cultural and self-educational activities of each individual.

Thus, the phenomenon of the library as an institution is that during the twentieth century, depending on historical and socio-political factors, it went through several periods of development, changing its status, directions, forms, methods of work, content and principles of activity, social role, and performs an important mission in the revival of Ukrainian culture, development of education and science.

This study does not cover all aspects of the identified problem and requires further research into the genesis of the development of libraries and their educational activities.